

BERNADETTE C. HAYES – IAN McALLISTER

Ki szelet vet: A politikai célú erőszak és a paramilitáris tevékenységek társadalmi támogatása Észak-Írországbán

Ezeket Aetes igába fogta és parancsolta, hogy vessenek a földbe sárkányfogakat; mert Athénétől ő kapta azon sárkányfogak felét, melyeket Kadmosz Thébában elvetett... És mikor elveté a fogakat, a föld fegyveres férfiakat szült...

Jászón és az argonauták

Az 1968 utáni észak-ír konfliktus legfeltűnőbb és legdrámaibb megnyilvánulása a politikai célú erőszak. Összehasonlító tanulmányok szerint Észak-Írország a legintenzívebb erőszakos konfliktus Európában, amely az európai terrorista akciók túlnyomó részéért felelős (Az USA külügyminisztere, 2001.). A tartományban működő különböző paramilitáris szervezetek a legjobban szervezettek és felszereltek egész Európában, különösen a republikánus oldalon. Az erőszakos cselekmények statisztikai adatai azt mutatják, hogy a konfliktust elhúzódása és a lakosságszámhoz viszonyított intenzitása inkább háborúhoz teszi hasonlatossá, mint helyi zavargásokhoz, hiszen a lakosság nagyon nagy része van kitéve az erőszak sokféle formájának: a megfélemlítéstől kezdve a testi erőszakon át egészen a bombamerényletekig vagy zavargásokig.

Az észak-ír problémával foglalkozó kutatások nagy része abból indult ki, hogy az erőszak a politikai konfliktus következménye; mihelyt tehát létrejön a közösségek közötti tartós rendezés, az erőszak irrelevánssá válik, és gyorsan megszűnik. Kevesebb figyelmet szenteltek azonban annak a kérdésnek, hogy az erőszaknak való mindennapos kitettség hogyan segíti az erőszak politikai

* A fordítás alapjául szolgáló tanulmány: Bernadette C. Hayes – Ian McAllister: Sowing Dragon's Teeth: Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland. *Political Studies* 2001 Vol. 49. 901–922.

eszközként való alkalmazásának közéleti jóváhagyását, és így hogyan szül további politikai célú erőszakot. Más szóval, elképzelhető, hogy az erőszak nem csupán más (főleg politikai jellegű) tényezők következménye lehet, hanem egy szüntelen és folytonos ciklusban saját magát generálja, akárcsak a sárkányfogak legendájában. A paramilitáris szervezetek nyilvánvaló széleskörű támogatása (de legalábbis bizonytalan megítélésük) arra utal, hogy egy jelentős kisebbség hajlamos szemet hunyni a politikai célú erőszak fölött, sőt részt is venni abban. E cikk témája nem más tehát, mint a politikai célú erőszak szerepe a paramilitáris szervezetek támogatásának fenntartásában.

Az erőszak jelenségében kirajzolódó minták

Az 1968 óta Észak-Írországból tapasztalható politikai célú erőszak az ír szigeten dúló erőszakos konfliktus több évszázados hagyományának folytatása. A 18. század Írországi titkos társaságok szerveződtek, amelyek tettelesen léptek fel az agrárproblémák kifejezése érdekében. E társaságok nagy része délen alakult, de esetenként északon is felléptek, főként népszerűtlen földesurak ellen (Williams, 1973). Az évszázad végére ezeket a titkos köröket északon már két szekta-jellegű csoport képviselte: a protestáns Peep O'Day Boys és a katolikus Defenders (Clark és Donnelly, 1983). Később ezeket a csoportokat felváltotta két, nyíltan politikai célok érdekében fellépő szervezet: a protestáns Orange Order és a katolikus United Irishmen (Senior, 1966; Elliott, 1982). Az 1968 óta politikai célú erőszakot alkalmazó lojalista és republikánus szervezetek tehát közvetlen leszármazottai ezeknek az agrár-csoportoknak, akik évszázadokkal korábban hasonló célok érdekében hasonló eszközöket alkalmaztak.

Belfast 19. századi gyors iparosodása ezeket a vidéki konfliktusokat városi környezetbe helyezte. Belfast, főleg a textiliparával, később hajógyártásával és gépiparával a brit szigetek egyik legelső iparvárosává vált. Az új iparágak ki-elégíthetetlen munkaerőigénye protestánsokat és katolikusokat egyaránt a városba vonzott szerte az északi területekről, akiknek együttélése a munkásnegyedekben azóta is az erőszakos konfliktusok forrása. A 19. század folyamán Belfast ismétlődő közösségi zavargások helyszíne volt, melyek összesen 60 áldozatot követeltek (Budge és O'Leary, 1973). Az 1886-os Home Rule törvénytervezet 86 emberéletet követelt szerte a tartományban, közülük sokat Belfastban (O'Leary és McGarry, 1993, 21.). A konfliktust figyelemmel kísé-
rők mindig is fontosnak tartották a két közösség városi érintkezési felületeit,

és a konfliktus fontos ismérvének tekintették (Boal et al, 1976); ezek a felületek a legnagyobb részét a 19. században alakultak ki.

Az 1968 utáni erőszak mellett eltörpül minden megelőző konfliktus, úgy méretében, mint intenzitásában és időtartamában. Észak-Írországból az elmúlt negyedszázadban több ember halt meg közösségi erőszak folytán (1998 végére mintegy 3 289 áldozat¹), mint az elmúlt két évszázad bármely más hasonló időszakban Írországból; kivételt talán csak az 1922–23-as ír polgárháború képezhet (1. táblázat).² Ezenkívül a több, mint 40 000 sérült a lakosság mintegy 3%-át teszi ki. Ha ezeket a számokat a teljes Egyesült Királyságra vonatkoztatjuk, akkor ott a konfliktus 111 000 halálos áldozatot, és 1,4 millió sérültet követelt volna. Ez majdnem fele a második világháború brit áldozatainak számának (265 000). Az Egyesült Államokra extrapolálva az adatokat ez mintegy 526 000 halálos áldozatot jelentene, ami több mint a második világháború amerikai áldozatainak száma (405 000), és négyszer annyi, mint ahány amerikai Vietnámban halt meg.

1. táblázat. A politikai célú erőszak mértéke, 1968–1998

	Észak-Írország	Extrapolált számítások (ezer fő)	
		Egyesült Királyság	USA
Halálos áldozatok	3 289	111	526
Sérültek	41 837	1 406	6 673
Lőtt sérülések	35 669	1 188	5 161
Pokolgépes merényletek	15 246	503	2 388
Terrorista cselekményekkel vádoltak száma	18 258	589	2 797

Megjegyzés: A terrorista cselekményekkel vádoltak számára vonatkozó adat 1972. július 3-i.

Forrás: Elliott és Flackes (1999).

1 A politikai célú erőszak áldozatainak számára vonatkozó becslések különbözőek. Az Észak-Írországból történt halálesetek számára vonatkozó legmegbízhatóbb adatok a Royal Ulster Constabulary-től származnak (<http://www.ruc.police.uk/main/dept.htm>). Ezek azonban nem tartalmazzák a konfliktus következtében, de Észak-Írországon kívül bekövetkezett haláleseteket, az erőszakos cselekmények miatt közvetetten bekövetkezett haláleseteket (pl. szívroham), és nem tartalmaz információt az áldozat hovatartozására és arra nézve, hogy melyik fél felelős az illető haláláért. Ezeket a kiegészítő információkat Sutton-nál találjuk (1994, valamint frissítések: <http://cain.ulst.ac.uk>).

2 Az ír polgárháborúban elesettek számát a különböző becslések 600 és 4000 közé teszik. (O’Leary és McGarry, 1993, 21.).

Az incidensek nagy száma, közöttük a több mint 35 ezer lőfegyveres és több mint 15 ezer pokolgépes támadás kihangsúlyozza a konfliktus intenzitását. A pokolgépes akciók nagy része Belfastban és Londonderry-ben történt; ezek a városok a '70-es években az IRA intenzív és hosszan tartó robbantásos hadjáratának kiemelt célpontjai voltak.³ Az erőszak hosszú időn át tartó ilyen magas intenzitása szükségszerűen sok embert vonzott a paramilitáris szervezetekbe. E szervezetek tagságának méretére pontos becsléseket nehéz készíteni, de a rendőrségi statisztikák szerint 1972 óta több mint 18 ezer embert vádoltak terrorista cselekményekkel. Indokolt tehát a következtetés, hogy ezen időszakban több ember vett részt paramilitáris szervezetekben, mint az 1798-as United Irishmen vezette felkelés óta bármikor. Az Egyesült Királyságra és az USA-ra extrapolálva ezeket az adatokat világosan megmutatkozik az erőszak mértéke: csupán a lőfegyveres akciók száma az Egyesült Királyságban meghaladná az egymilliót, az USA-ban pedig az ötmilliót. Mintegy félmillió brit és közel 2,8 millió amerikai állampolgár nézne szembe a terrorista akciókban való részvétel vádjával. Akárhogy is nézzük, a konfliktus, amit az észak-ír emberek eufemisztikusan „a bajok”-nak (the Troubles) neveznek, valójában nem más, mint háború.

A konfliktus által követelt halálos áldozatokért, különböző módon, három fő „oldal” felelős.⁴ Messze a legtöbb áldozat (1998 végéig mintegy 1 696 fő, azaz majdnem az áldozatok fele – lásd 2. táblázat) a Provisional IRA szám-lóját terheli.⁵ A konfliktus korai szakaszában az Official IRA aktívan részt vett az erőszakban, de akcióit „védekező jellegűeknek” tekintette és meg sem köz-elítette a Provisional IRA '70-es évek eleji, válogatás nélküli autórobbantá-sos hadjáratát, amely sok civil áldozatot követelt. Az Official IRA 1972-ben tüzszünetet hirdetett, és csökkentette fegyveres erejét, majd a '70-es évek

3 1984-ben a brit kormány a városi tanács nevét „Londonderry”-ről „Derry”-re változtatta, jöllehet a város és a megye hivatalos neve Londonderry maradt. Bár a nacionalisták túlnyomó többsége, köztük John Hume is a várost Derry-nek hívja, az unionista közösség továbbra is a hivatalos, Londonderry nevet használja (Elliott és Flackes, 1999, 229.).

4 Lásd még Fay *et al.* (1999), ahol a halálozási minták részletes elemzése található. A halálozások és azok családokra és barátokra gyakorolt hatásainak minőségi elemzése megtalálható: McKittrick *et al.* (1998) és Van Voris (1975).

5 A Provisional IRA (PIRA), az észak-ír konfliktus meghatározó szereplője, gyakorlatilag 1969 decemberében alakult, amikor a republikánus mozgalom két ágra szakadt: azokra, akik folytatni kívánták a fegyveres harcot (Provisional IRA), és azokra, akik politikaibb jellegű stratégiát kívántak folytatni, mint például párttagok képviselőnek megválasztása a dublini, belfasti és londoni parlamentekbe (Official IRA). Ezt az eseményt követve 1970 januárjában a Sinn Fein is két részre szakadt: az Official Sinn Fein-re és a Provisional Sinn Fein-re. A Provisional Sinn Fein első elnöke Ruari O. Bradaigh volt, akit 1983-as lemondásakor Gerry Adams követett (lásd White, 1997).

végére tisztán politikai szervezetté alakult (O’Brian, 1999). Ezzel egyidőben az Official IRA azon elhajló tagjai, akik folytatni akarták az erő alkalmazását, megalapították az INLA-t (Irish National Liberation Army – Ír Nemzeti Felszabadító Hadsereg), amely ismert közszereplők meggyilkolására szakosodott; ők tehetők felelőssé például a Konzervatív Észak-Írország szömvívőjének, Airey Neave 1979-es meggyilkolásáért (lásd Taylor, 1997). Az IRA-n kívüli republikánusok számláját terhelő 335 áldozat egyharmada, 117 ember az INLA célpontja volt.

2. táblázat. A politikai célú erőszak áldozataiért felelős szervezetek, 1969–1998

Áldozat hovatartozása	Áldozatokért felelős szervezet								Egyéb	Össz.
	Biztonsági erők			Republikánusok		Lojalisták				
	Hadsereg	RUC	UDR	IRA	Egyéb	UDA	UVF	Egyéb		
Civil	153	33	6	509	212	209	378	273	53	1826
Biztonsági erők										
Hadsereg	5	2	–	475	34	–	1	–	4	521
RUC	2	1	–	308	23	2	4	4	2	346
UDR	1	–	–	222	10	1	2	1	1	238
Republikánus										
IRA	108	12	2	132	4	8	13	8	13	300
Egyéb	17	5	–	5	37	3	8	1	10	86
Lojalista										
UDA	6	2	–	21	6	28	6	4	1	74
UVF	5	1	–	11	5	3	27	3	–	55
Egyéb	–	–	–	–	1	–	–	4	–	5
Egyéb	–	–	–	13	3	–	–	–	1	17
Összesen	279	56	8	1696	335	254	439	298	85	3468

Megjegyzés: A tagság a korábbi és a jelenlegi tagságot is jelenti. A „civiliek” a civil politikai aktivistákat jelentik.

Forrás: Fay et al., (1999); RUC; Sutton (1994) és frissítések a <http://cain.ulst.ac.uk> oldalról; szerzők becslései.

A következő fő tényező, a különböző lojalista szervezetek 991 áldozatért, a halálesetek 29 százalékáért felelősek. A legaktívabb csoport az Ulster Volunteer Force (azaz Ulster-i Önkéntes Erő), az UVF, amely, történelmi neve ellenére csupán 1966-ban alakult, amikor szektáriánus gyilkosságok sorát tervezte meg és hajtotta végre Belfastban (Bruce, 1992; Nelson, 1984). Az UVF számláját 439 áldozat terheli, azaz a lojalisták által meggyilkolt minden tíz emberből négy. Bár az Ulster Defence Association (Ulster-i Védelmi Társaság), az UDA számszerűleg viszonylag kevesebb áldozatért felelős, ők a betiltás elkerülése érdekében általában egy fedőszervezet, az Ulster Freedom Fighters (Ulster-i Szabadságharcosok), az UFF alatt működtek (Guelke, 1999).⁶ Az UDA és az UFF együtt 254 áldozatért felelős. A többi lojalisták által meggyilkolt áldozat egy sor marginális szervezetnek tulajdonítható, illetve azoktól független egyéneknek.

A harmadik oldal, a biztonsági erők – ide tartozik a brit hadsereg, az Ulster Defence Regiment (UDR – Ulster-i Védelmi Ezred), valamint a Royal Ulster Constabulary (RUC – Ulster-i Királyi Rendőrség) – felelősek a legkisebb számú áldozatért.⁷ A brit hadsereget 297 áldozat azaz az összes áldozat 9 százaléka terheli, míg az UDR-t és az RUC-t összesen 64 áldozat. A biztonsági erők által meggyilkolt emberek nagy része civil volt, bár jelentős kisebbséget alkotnak ezek között a különböző politikai aktivisták. A hadsereg összesen 125 áldozata volt az IRA vagy valamely más republikánus szervezet tagja. Ez a tény nagyban alátámasztja azt a nézetet, mely szerint a hadsereg a rendőrség védelmében lépett fel; és bár a rendőrség volt az IRA sok akciójának célpontja, ez a szervezet azonban csak a biztonsági erők által meggyilkoltak kis részéért felelős.

A harci cselekmények fő résztvevői általában fiatal férfiak, és ez alól az észak-ír konfliktus sem kivétel (3. táblázat). A két fő fegyveres csoport, a brit hadsereg és az IRA kor és nem szerinti összetétele meglepően hasonló. Például a konfliktus során meggyilkolt brit katonák átlagéletkora 24,6 év, míg az IRA esetében ez 24,9 év. A helyi biztonsági erők közül meggyilkoltak átlagéletkora ennél sokkal magasabb – 36 és 37 év között van. A harcban résztvevők túlnyomó többsége férfi, és a lojalista szervezetekben pedig kizárólag férfiak tevékenykednek. A civil áldozatok 85 százaléka férfi; a jelentősen alacsonyabb számú nő főleg robbantások illetve tűzpárbajok véletlen áldozata volt.

⁶ Az UDA-t végül 1992 augusztusában betiltották.

⁷ Ez nem cáfolja azok nézetét, akik szerint az állam felelős a konfliktus fenntartásában. E véleményt támogató átfogó érvelést lásd: Ni Aolain (2000)

3. táblázat. A halálos áldozatok adatai, 1969–1998

	Cívil	Szervezeti hovatartozás								Össz.	
		Biztonsági erők			Republikánusok			Lojalisták			
		Hadsereg	RUC	UDR	IRA	Egyéb	UDA	UVF	Egyéb		
<i>Életkor (átlag)</i>		35,2	24,6	36,2	36,8	24,9	27,5	29,6	30,4	29,0	32,5
	N	1821	518	346	238	295	86	74	55	5	3455
<i>Nem (százalék)</i>											
Férfi		85	99	98	98	96	97	100	100	100	91
	N	1826	521	346	238	300	86	74	55	5	3468
<i>Vallás (százalék)</i>											
Protestáns		34	n.a.	90	95	0	3	100	100	1	54
Katolikus		66	n.a.	10	5	100	97	0	0	0	46
	N	1658		345	237	282	79	74	55	5	2755
<i>Elhalálozás helye</i>											
Észak-Írország		93	92	100	100	97	93	100	100	100	94
Egyesült Királyság		4	8	0	0	1	0	0	0	0	3
Egyéb		3	0	0,3	0	2	7	0	0	0	2
	N	1820	513	346	238	300	86	74	55	5	3455

Megjegyzés: A csoportokra vonatkozó további megjegyzéseket lásd 2. táblázatban. A számok változhatnak hiányzó adatok miatt, kivéve a vallási hovatartozást, amely csak az Észak-Írországban megölt észak-ír származású áldozatokra vonatkozóan tartalmaz becslést.

Forrás: Lásd 2. táblázat.

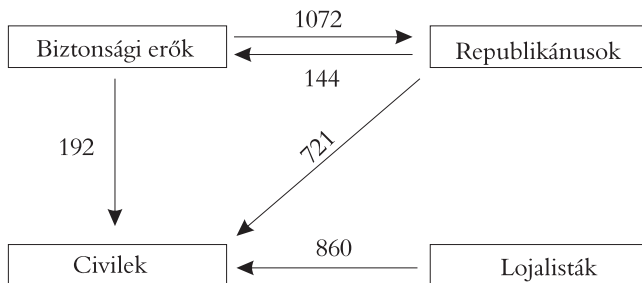
Bár a katolikusok a lakosság kisebb részét teszik ki a protestánsokkal szemben, az áldozatok valamivel több, mint fele közülük került ki; az észak-ír származású áldozatok 54 százaléka katolikus volt. Nem meglepő, hogy a biztonsági erők halottjai szinte kivétel nélkül protestánsok, az IRA halottjai pedig kizárólag katolikusok voltak. A konfliktus minden tíz áldozata közül 9 Észak-Írországban vesztette életét, de figyelemre méltó adat, hogy a brit hadsereg halottjainak 8 százaléka, a civil áldozatoknak pedig 4 százaléka Nagy-Britanniában vesztette életét. Ez az IRA Nagy-Britannia ellen intézett ismétlődő hadjáratainak volt köszönhető.

A konfliktusban résztvevő három fél egymás közti páros konfliktusainak tulajdonítható az áldozatok nagy része (1. ábra). A legpusztítóbb konfliktus a biztonsági erők és a nagyrészt az IRA által dominált republikánusok között zajlott (Sullivan, 1998; O'Duffy, 1995). A republikánusok a biztonsági erők

1072 tagját gyilkolták meg, akik közül 475-en a hadsereg kötelékébe tartoztak, 308-an az RUC tagjai és 222 az UDR tagjai voltak (2. ábra). Másrészt viszont a biztonsági erők az IRA és más republikánus csoportok tagjai közül 144-et öltek meg, valamint 192 civilt. A biztonsági erők és a republikánusok közötti küzdelem az IRA által meghirdetett tűzszüneti időszakok kivételével állandóan jelen volt a konfliktusban, mégis legintenzívebben az 1970-es évek elején, amikor a legtöbb haláleset történt.

A konfliktus második dimenziója a különböző lojalista szervezeteknek a civil lakosságot, leginkább a katolikusokat támadó küzdelme volt. Végig az 1970-es évek során, a lojalisták szekta-jellegű merényleteket hajtottak végre a katolikusok ellen az IRA támadásaira válaszolva, illetve időnként megtorolva a katolikusok protestánsok elleni szektáriánus támadásait (Taylor, 1999). Ez a viszály 860 áldozatot követelt, amelyek nagy része a 70-es évek közepén történt. Csupán 1975-ben a lojalisták majdnem ugyanannyi áldozatot szedtek, mint a republikánusok. 1976 után a támadások nagyrészt leálltak, részben mert hatástalannak bizonyultak az IRA tevékenységének visszaszorítására, részben mert a lojalista vezetőket letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték (O'Duffy, 1995). A támadások azonban újraindultak az 1990-es évek elején (lásd 2. ábra), jóllehet a korábbinál alacsonyabb intenzitással. 1993 és 1994 között a lojalisták az áldozatok több mint feléért voltak felelősek.

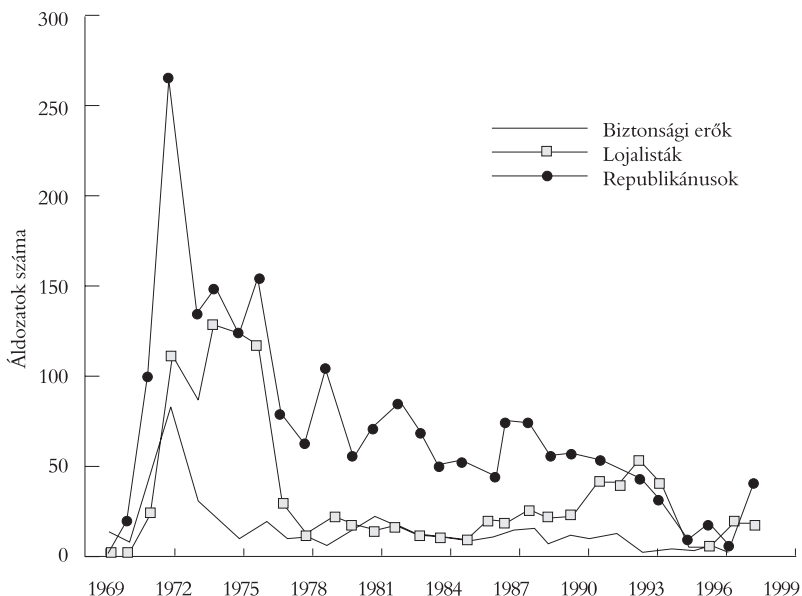
1. ábra. A konfliktus három dimenziója, 1969–1998

Megjegyzés: A csoportok a 2. táblázatnak megfelelően kerültek meghatározásra.

Forrás: lásd 2. táblázat.

2. ábra. Az áldozatokért felelős három fél, 1969–1998

Forrás: lásd 2. táblázat.

A harci cselekmények harmadik dimenziója az IRA és más republikánus szervezeteknek a civil lakosság elleni támadásait öleli fel, ami véletlenszerű bombamerényletekben és lövöldözésekben nyilvánult meg; a konfliktus korai szakaszában a legtöbb civil nagyrészt olyan, nem célzott cselekményeknek esett áldozatul, mint amilyenek például a városközpontokban végrehajtott autóröbantások voltak, amelyeket nem megfelelő vagy félrevezető figyelmeztetések előztek meg. Az utóbbi években az IRA nyíltabban szektáriánus merényleteket is végrehajtott, gyakran a lojalistáknak a katolikusok ellen intézett szektáriánus támadásaira válaszul, jóllehet továbbra is meglehetősen vitatott kérdés, hogy az IRA mennyire tekinthető szektáriánus szervezetnek (ebben a kérdésben két ellentétes álláspontot képvisel például White (1997) és Bruce (1997)).

Az erőszakos cselekmények fenti mintáiban két további megjegyzést érdemes tenni. Először is, nyilvánvaló szembenállásuk ellenére, a republikánusok és a lojalisták egymás ellen csupán szórványosan hajtottak végre

támadásokat. A konfliktus során a republikánusok mindössze 44 lojalistát gyilkoltak meg, azaz az ő számlájukra írható áldozatoknak csupán 2 százalékát. Hasonlóan, a lojalistákat csupán 41 republikánus halála terheli, azaz összes áldozataik 4 százaléka. Összességében ez nem a szándék hiányát jelenti – különösen nem a lojalista oldalon –, hanem annak köszönhető, hogy az efféle akciókhoz szükséges logisztika gyakran sokkal nagyobb vakmerőséget és tervezést követel, mint ami bármelyik fél számára rendelkezésre állna. Másfelől viszont igen nagy számú republikánust és lojalistát saját társaik gyilkoltak meg. A republikánusok például négyszer annyi embert öltek meg az övéik közül, mint ahány lojalistát, és a lojalisták is kétszer annyit, mint republikánust. Ezen esetek némelyike véletlen lőfegyveres balesetek és idő előtt felrobbantott pokolgépek számlájára volt írható (ez utóbbi különösen gyakori volt a republikánus oldalon – lásd National Graves Association, 1976), de jelentős számú áldozatot követeltek a besúgást vagy korrupciót büntető, esetleg személyes ellentétekből fakadó statáriális jellegű kivégzések.

Az politikai célú erőszaknak való személyes kitettség

A legtöbb fejlett ipari országban az emberek viszonylag kis hányada kerül közvetlen kapcsolatba a politikai célú erőszakkal. Az oklahomai merénylet, jóllehet sok emberéletet követelt, mégis az USA lakosságának csupán töredékét érintette közvetlenül. Hasonlóképpen, az 1970-es és 1980-as években néhány európai repülőtér ellen végrehajtott, az arabokkal összefüggésbe hozható merényletek szintén kevés embert érintettek. A második világháború óta egyetlen fejlett ipari ország sem nézett szembe olyan szintű politikai célú erőszakkal, ami akár csak megközelítette volna az észak-ír konfliktus során tapasztaltat. Az észak-ír konfliktus elhúzódása, intenzitása és kiterjedtsége miatt a lakosság nagy részének közvetlen tapasztalatává vált a politikai célú erőszak. A sok sérült mellett még jóval többen voltak szemtanúi erőszakos cselekményeknek a pokolgépes merényletektől és tűzpárbajoktól kezdve a gépeltérítéseken át az utcai zavargásokig.

A lakosság a politikai célú erőszak három formájának lehet kitéve.⁸ Elsőként említendő az *erőszak közvetlen megtapasztalása* – amikor valaki egy erőszakos cselekmény áldozatává válik, esetleg maga is sérülést szenved. A 4. táblázat mutatja, hogy 1998-ra a felnőtt lakosság egy hetede számolt be arról, hogy

⁸ A politikai célú erőszak két másik formáját, a házkutatást és autók erőszakos eltulajdonítását itt nem vizsgáljuk, mert ezekről a főbb felmérések nem mindegyike gyűjtött adatokat.

4. táblázat. A politikai célú erőszaknak való kitettség, 1973–1998

	Erőszaknak való kitettségről beszámolóók aránya			
	1973	1978	1995	1998
<i>Közvetlen tapasztalat</i>				
1. Megfélemlítés	5	–	19	18
2. Erőszakos cselekmény áldozata	3	–	10	14
<i>Közvetett tapasztalat</i>				
3. Család/rokon meghalt/megsebesült	8	–	18	21
4. Ismerős meghalt/megsebesült	26	–	69	56
<i>Kollektív kitettség</i>				
5. Robbantás szemtanúja	12	20	21	25
6. Zavargások szemtanúja	34	14	20	23

Megjegyzés: A kérdések a következők voltak:

- 1973: Tartózkodott-e olyan épületben, ahol és amikor bomba robbant?
Jelen volt-e utcai zavargásban vagy összetűzésben?
Szenvedett-e Ön [családtagja/barátai] bármilyen sérülést a konfliktus során?
Halt-e meg [családtagja/barátja] a konfliktus során?
- 1978: Volt-e Ön szemtanúja terrorista cselekménynek, pl. tűzpárbajnak, robbantásnak, géprablásnak vagy zavargásoknak?
- 1995: Szemtanúja volt-e Ön [robbantásnak/zavargásnak] a konfliktus során?
Megfélemlítették-e Önt valaha a konfliktus során?
Volt-e Ön bármilyen erőszakos cselekmény áldozata?
Megsebesült vagy meghalt-e Önnek családtagja vagy közeli barátja az erőszak következtében?
Ismert Ön valakit (családtagjain és barátain kívül), aki megsebesült vagy meghalt az erőszak következtében?
- 1998: Szemtanúja volt-e Ön [robbantásnak/zavargásnak] a konfliktus során?
Megfélemlítették-e Önt valaha a konfliktus során?
Volt-e Ön bármilyen erőszakos cselekmény áldozata?
Megsebesült vagy meghalt-e Önnek családtagja vagy közeli barátja az erőszak következtében?
Ismert Ön valakit (családtagjain és barátain kívül), aki megsebesült vagy meghalt az erőszak következtében?

Forrás: Ír társadalmi mobilitási felmérés, 1973; Észak-Írországi attitűdvizsgálat, 1978; Társadalmi identitás felmérés, 1995; Észak-Ír népszavazási és választási felmérés, 1998.

erőszakos cselekmény áldozatává vált. A konkrét fenyegetés és megfélemlítés a konfliktus során végig gyakori jelenség volt; annak korai szakaszában a megfélemlítés komoly népességmozgásokat idézett elő, melyek során sok család elhagyta vallásilag kevert összetételű lakóhelyét, és saját vallástársai által dominált helyre költözött, ahol nagyobb biztonságban érezhette magát (Whyte,

1990, 33–34.). Szintén elterjedt volt a konkrét fenyegetés alkalmazása annak érdekében, hogy az egyes közösségek ne sűgják be a paramilitáris szervezetek köztük élő tagjait, illetve bizonyos alapvető közrend kialakítását elősegítendő, különösen a kábítószer-kereskedelemmel és a vandalizmussal kapcsolatban (Thompson és Mulholland, 1995). 1973-tól kezdődően (amikor az erőszaknak való kitettséget vizsgáló első felmérés elkészült) minden ötödik ember beszámol arról, hogy a konfliktus valamely szakaszában megfélemlítés áldozatává vált.

A második dimenzió az *erőszak közvetett megtapasztalása*, amikor valakinek például közeli családtagja, barátja, vagy ismerőse halt vagy sérült meg erőszakos cselekmények során. A nagy, kiterjedt családokra és az erősen összetartó közösségekre épülő észak-ír társadalom jellegéből adódik, az erőszakos halálesetek vagy sérülések meglehetősen erős hullámokat vetnek az egyes közösségekben és a társadalomban. 1998-ban már minden ötödik ember arról számolt be, hogy közeli családtagja sérült vagy halt meg az erőszak következtében, és az emberek több mint fele ismert olyan valakit, aki megsérült vagy meghalt. Az erőszak közvetett megtapasztalásának egy további formája a *kollektív kitettség*, amikor az ember szemtanújává válik erőszakos cselekményeknek, például robbantásnak vagy utcai zavargásoknak. A megkérdezettek pontosan egynegyede volt szemtanúja robbantásos merényletnek, és majdnem ugyanennyien keveredtek utcai zavargásokba. Az 1970-es évek elején azonban, amikor az utcai zavargások sokkal gyakoribbak voltak, a kitettség is erősebb volt, és a megkérdezettek egyharmada számolt be ilyen tapasztalatokról.⁹ Olyan konfliktusról van tehát szó, amelynek hatásai messze túlnyúlnak az erőszakban résztvevő személyeken és azokon, akik az erőszak sújtotta területeken élnek: a konfliktus az egész társadalomra kihat.

⁹ Az 1998-as felmérésben az ezen tényezők közötti korrelációk a következők:

	1	2	3	4	5	6
<i>Közvetlen tapasztalat</i>						
1. Megfélemlítés						
2. Erőszakos cselekmény áldozata		48				
<i>Közvetett tapasztalat</i>						
3. Család/rokon meghalt/megsebesült		16	21			
4. Ismerős meghalt/megsebesült		21	27	28		
<i>Kollektív kitettség</i>						
5. Robbantás szemtanúja		19	29	18	27	
6. Zavargások szemtanúja		32	39	23	34	38

Az erőszaknak való kitettség nem egyenlően oszlik meg a két közösség között. A protestánsokhoz képest a katolikusok lényegesen magasabb arányban számolnak be az erőszak közvetlen megtapasztalásáról; az 5. táblázat megmutatja, hogy a katolikusok körében kétszer olyan magas a megfélemlítés gyakorisága, mint a protestánsok körében, és kb. egyharmadával nagyobb eséllyel váltak erőszakos cselekmények áldozatává. Az erőszak közvetlen megtapasztalásának nagyobb gyakorisága a katolikusok részéről a konfliktus jellegének tulajdonítható. Ahogyan az előző fejezetből kiderült, a konfliktus három dimenziójából kettőben a küzdelem az IRA és a brit hadsereg, valamint a lojalisták és a katolikus közösség között zajlik. Mindkét esetben a katolikusok jobban ki vannak téve a közvetlen erőszaknak, mint a protestánsok.

A katolikusok a közvetett erőszak megtapasztalásáról is nagyobb arányban számoltak be, mint a protestánsok, ami szintén a konfliktus jellegéről árulkodik, jóllehet itt a különbségek nem annyira markánsak. 1995-ben például a két közösség tagjai közül egyenlő arányban számoltak be arról, hogy ismernek olyan személyt, aki meghalt vagy megsérült a konfliktus során – ami jelzi az erőszak célpontjainak néha véletlenszerű kiválasztását, különösen a pokolgépes merényletek esetében, melyek célpontjai között gyakran szerepeltek olyan sörözők, üzletek és más nyilvános helyek, amelyek nem tartoznak az egyik vagy másik közösség kizárólagos körébe. Végül, az erőszak kiterjedtsége miatt mindkét közösség tagjai egyenlő arányban voltak részesei robbantásos merényleteknek. A katolikusok azonban nagyobb arányban számolnak be utcai zavargásokban való részvételről, ennek oka a zavargások nagyobb száma a katolikus negyedekben.

5. táblázat. A politikai célú erőszaknak való kitettség

	Erőszaknak való kitettségről beszámolóok aránya							
	1973	1978	1995	1998	1973	1978	1995	1998
<i>Közvetlen tapasztalat</i>								
Megfélemlítés		24	–	–	12	27	12	23
Erőszakos cselekmény áldozata	92	4	–	–	8	11	13	16
<i>Közvetett tapasztalat</i>								
Család/rokon meghalt/megsebesült	7	9	–	–	17	22	21	22
Ismerős meghalt/megsebesült	21	34	–	–	69	69	54	59
<i>Kollektív kitettség</i>								
Robbantás szemtanúja	13	10	18	24	22	19	24	26
Zavargások szemtanúja	31	39	12	18	16	26	19	28

Forrás: lásd: 4. táblázat.

Az erőszaknak való kitettség nem csupán a két vallási közösség között oszlik el egyenlőtlenül, hanem az egyes közösségeken belüli különböző csoportok is markánsan eltérő mértékben részesednek belőle. Messze a legmeghatározóbb tényező a földrajzi elhelyezkedés. Számos tanulmány rögzítette, hogy a városiasodás elsődleges jelentőségű, és hogy ha valaki Belfastban vagy Londonderry-ben él, az egyéb tényezők kiszűrése után is jóval nagyobb eséllyel hal vagy sérül meg az erőszakos cselekmények következtében (Schellenberg, 1977; Murray, 1982; Poole, 1983, 1993). Ezt megerősítik a 6. táblázat adatai, amelyek az 1998-as észak-ír népszavazás és választási felmérés adatai alapján végzett regresszió-analízis segítségével igyekeznek megbecsülni az 5. táblázatban szereplő hat különböző típusú erőszaknak való kitettség mértékét. A katolikusoknál különösen nagy rizikófaktor az, ha valaki Belfastban él; ők, az egyéb tényezők kiszűrése után 20 százalékkal nagyobb mértékben vannak kitéve az erőszaknak, mint a két nagyvároson kívül élő katolikusok.

A nem és az életkor is jelentős tényezőnek bizonyult. Mint bármely más konfliktusban, itt is a fiatal férfiak vesznek részt a legnagyobb arányban, őket toborozzák be a paramilitáris szervezetek, és ebből adódóan ők hálnak és sebesülnek meg a legnagyobb arányban. Az általunk vizsgált erőszak jellegéből adódóan, amely széles skálán mozog a megfélemlítéstől egészen addig, hogy az illető ismer-e olyan embert, aki meghalt vagy megsérült a konfliktus során, ezeknek az összefüggéseknek gyengébbeknek kellene lenniük. A 6. táblázat mindazonáltal azt mutatja, hogy a férfiak nagyobb arányban vannak kitéve az erőszaknak, mint a nők, és hogy a legnagyobb kitettségről az összes csoport között a harmincas éveikben járó protestánsok számolnak be. A szociálisan hátrányos helyzet nem tűnik szignifikáns tényezőnek, legalábbis a munkaerővel kapcsolatos adatok alapján. A vegyes iskolába járó protestánsok azonban nagyobb kitettséget mutatnak. Ennek két magyarázata lehetséges. Egyrészt az ilyen iskolák általában a két közösség közötti határzónákban helyezkednek el, ahol az erőszak intenzívebb. Másrészt azok, akik vegyes iskolába járnak, közvetlen kapcsolatba kerülnek a másik vallásbeliekkel, ami az esetleges bosszú könnyebb célpontjaivá teheti őket.¹⁰ (6. táblázat)

¹⁰ A három különböző típusú erőszakra lebontva és külön vizsgálva a modelleket az adódott, hogy a hatás a személyes kitettségön keresztül fejlődik ki, ami a második magyarázat érvényességét támasztja inkább alá.

6. táblázat. Az összes típusú politikai célú erőszaknak való kitettséget befolyásoló tényezők, 1998

	OLS regresszió becslés			
	Protestáns		Katolikus	
	b	béta	b	Béta
Nem	0,08**	0,13**	0,07*	0,13*
Életkor				
18–29	-0,03	-0,05	0,03	0,05
30–39	0,09*	0,14*	0,08	0,12
40–49	0,06	0,09	0,08	0,11
50–59	0,05	0,07	0,05	0,06
Véges iskolába jártak	0,07*	0,11*	-0,04	-0,05
Munkaerő				
Foglalkoztatott	0,05	0,09	0,04	0,07
Munkanélküli	0,09	0,07	-0,08	-0,05
Lakóhely				
Belfast	0,09**	0,14**	0,20**	0,30**
Londonderry	0,11	0,08	0,16**	0,23**
Konstans	0,12		0,13	
Módosított R-négyzet	0,07		0,14	
(N)	(468)		(332)	

Megjegyzés: * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$.

Közönséges legkisebb négyzetes regresszió-egyenletek, melyek a politikai célú erőszaknak való kitettség valószínűségét becslik. A politikai célú erőszak az 5. táblázatban részletezett aspektusokat foglalja magában, és kumulatív skálán 0 és 1 közti értékeket vehet fel. Az összes független változó 0 vagy 1 értéket vesz fel, a kimaradó kategóriák: nem, nő; életkor, 60+; munkaerő, nem regisztrált; lakóhely, nagyvároson kívül él.

Forrás: Észak-Ír népszavazási és választási felmérés.

A politikai célú erőszak társadalmi támogatása

Az észak-ír konfliktus elhúzódásához talán mindennél jobban hozzájárult a politikai célú erőszak nem egyértelmű társadalmi megítélése. Az erőszak alkalmazásának felszín alatti támogatása gyakori jelenség olyan társadalmakban, amelyek politikai intézményrendszere háborút vagy polgárháborút követően alakult ki. Ez a fajta támogatás azonban általában átmeneti jellegű, és amint a demokratikus választásokat követő hatalomátadás elve elfogadásra kerül, az erőszak támogatása is elhal. Az ír állam az angolok elleni sikeres háborút követő, de súlyos megosztottságot szülő polgárháborút követően jött létre; 1932-ben a polgárháborút elvesztő republikánusok demokratikus

választások útján ismét hatalomra kerültek, és a parlamentáris hagyomány szilárdan állt a lábán (Farrell, 1973; Munger, 1975).

Észak-Írorszáiban, ezzel szemben, a politikai változásokat kikényszerítő két különböző hagyomány épült be szervesen a politikai életbe. Az alkotmányosság kereteit tisztelő tradíció a politikai változásokat demokratikus választásokon egymással vetélkedő politikai pártok révén, valamint nyomásgyakorlással és politikailag aktív civil szervezeteken keresztül kívánja elérni. Ezek a működő demokráciák ismerős (és kizárólagos) politikai tevékenységi formái. Az alkotmányosság keretein kívüli hagyomány az erő alkalmazásával kívánja elérni politikai céljait, vagy tiltakozások szervezésével (és egyben a fizikai erő alkalmazásának burkolt fenyegetésével), vagy fegyveres erő használatával (a fizikai erő alkalmazásának nyílt fenyegetésével). Ez a két hagyomány egymás mellett, váltakozó dominanciával működött két évszázadon keresztül. A késő tizenkilencedik században például az a tény, hogy az Ír Pártnak sikerült az ír kérdést a brit politika előterébe emelni, az alkotmányos hagyomány dominanciáját eredményezte; a harmadik Home Rule törvénytervezet bukását követően a fizikai erő alkalmazása lett domináns, ami az 1916-os Húsvéti Felkeléshez, majd 1921-ben az ír állam megalakulásához vezetett.

E két hagyomány észak-írországi működésének két jellemzője emelendő ki. Egyrészt annak eldöntése, hogy alkotmányos vagy alkotmányon kívüli eszközök kerüljenek alkalmazásra, nem annyira morális, sokkal inkább gyakorlati kérdés; ha a kívánt politikai cél eléréséhez a legnagyobb esélyt az erőszak alkalmazása nyújtja, akkor azt fogják használni. Másrészt, míg a kétféle hagyomány elméletileg kizárja egymást, a névlegesen egyik vagy másik hagyományhoz tartozó egyének vagy csoportok felhasználhatják a másik hagyomány eszközeit is politikai céljaik elérésére. Charles Stewart Parnell például egy népes és politikailag igen heterogén tábor toborzott maga mögé azzal, hogy nem határozta meg pontosan, mennyire lenne hajlandó eltávolodni az alkotmányos politikálástól követelése elérése érdekében (Lyons, 1973, 193.). A mai Észak-Írorszáiban hasonló stratégiát követ a republikánus mozgalom, fenntartva egyrészt egy politikai szervezetet, a Sinn Fein-t, másrészt egy fegyveres szervezetet, az IRA-t – ami a „gépfegyver és szavazócédula” stratégiájá-ként vonult be a történelembe.¹¹

¹¹ Az eredeti kijelentést Danny Morrison tette a Sinn Fein 1981-es pártgyűlésén: „Ki gondolja itt közülünk komolyan, hogy pusztán a szavazócédulával meg tudjuk nyerni a háborút? De vajon fog-e bárki is tiltakozni, ha egyik kezünkben a szavazócédulával, másik kezünkben a gépfegyverrel hatalomra kerülünk Írorszáiban?” (Idézi Taylor, 1997, 328.).

7. táblázat. Az erőszak alkalmazásának társadalmi támogatása, 1968–1978

	Egyetért (%)	
	Protestáns	Katolikus
1968		
A [protestánsoknak/katolikusoknak] joga van fegyveresen küzdeni	51	13
1973		
Az erőszak a célok elérésének legitim eszköze	16	25
1978		
Az IRA tagjai alapvetően hazafiak és idealisták	35	46
A lojalista paramilitáris akciók jogosak	44	25

Megjegyzés: A kérdések a következők voltak. 1968: „Az ember időnként azt hallja, hogy jogos lenne bármilyen eszközzel kikényszeríteni, hogy [Észak-Írország protestáns ország maradjon / Ulster az Ír Köztársaság részévé váljon].” 1973: „Egészében véve az erőszak a célok elérésének legitim eszköze.” 1978: „Az IRA tagjai alapvetően hazafiak és idealisták; A lojalista paramilitáris akciók valójában jogos reakció arra, ami Észak-Írországban történik.”

Forrás: Lojalitási felmérés, 1968; Ír társadalmi mobilitás felmérés, 1973; Társadalmi attitűdvizsgálat, 1978.

A fizikai erő megítélésének kétértelműsége, ami nyilvánvalóan jelen van sok vezető észak-ír politikai szervezet és vezető viselkedésében, a lakosság körében is érzékelhető. Felmérések révén mérni az erőszak társadalmi támogatottságát meglehetősen problémás dolog; a legtöbb válaszoló ugyanis egy személyes interjú során nem hajlandó beismerni, hogy támogatja a fizikai erőszakot, másrészt az ilyen jellegű támogatás általában mindig az adott pillanatban az adott körülmények függvénye. Ugyanaz az ember valószínűleg kevésbé támogatja az erőszakot tüszünet idején, amikor a társadalom az alkotmányos politizálás áldásait élvezi, és sokkal jobban akkor, ha úgy érzi, hogy a politikai fejlődés akadozik, és a közösséget, amelyben él szektáriánus támadások fenyegetik. Az 1968-ban, 1973-ban és 1978-ban végzett felmérésekben szereplő kérdések (7. táblázat) a fizikai erő alkalmazása látens társadalmi támogatottságának mértékét különböző nézőpontokból mutatják meg.

1968-ban, a Bajok előestéjén, a vizsgálatban résztvevőktől azt kérdezték, hogy egy adott politikai elérése érdekében jogos és helyes-e „bármilyen szükséges eszköz alkalmazása”. A protestánsoknál ez a cél Észak-Írország „protestáns országgént való fenntartása” volt; ez a protestáns közösség politikai hatalomban élvezett monopóliumának és a brit örökség fenntartását jelentette. Sőt, a „bármilyen szükséges eszköz” alkalmazására való utalás szó szerinti idézet az 1912-es Ulsteri Egyezményből, amely aláíróit arra kötelezte, hogy „bármely szükségesnek ítélt eszköz” alkalmazásával megakadályozzák a Home

Rule-t (Bardon, 1992, 438.). A történelmi párhuzamok fényében nem meglepő, hogy a megkérdezett protestánsok fele támogatta az erő alkalmazását ennek a konkrét célnak az érdekében. A katolikusok kevésbé voltak hajlandók támogatni az erő alkalmazását az ország egyesítése érdekében; mindazonáltal 13 százalékuk egyetértett azzal. Ez utóbbiak háromnegyede elmondásuk szerint azért értett egyet az erő alkalmazásával, mert hittek az ír egységben (Rose, 1971, 193.).

Az erőszak legitimitásáról feltett nyíltabb, és a történelmi körülményektől függetlenül megfogalmazott kérdés 1973-ban eltérő eredményeket produkált. Arra a kérdésre, hogy az erőszak legitím eszköze-e az ember céljainak elérésére a protestánsok 16 százaléka, ellenben a katolikusok 25 százaléka válaszolt igennel. Nyilvánvaló, hogy a konfliktus korai szakaszában az erőszak, amely aránytalanul nagymértékben sújtotta a katolikus közösséget, az embereket az erőszak elfogadásának irányába mozdította el, hiszen így volt lehetséges lakóhelyüket a protestánsok támadásaitól megvédeni. A felmérést szintén elvégezték az észak-ír (stormont-i) parlament feloszlata és a közvetlen brit irányítás bevezetése után, ami általános vélekedés szerint a folyamatos republikánus erőszaknak volt köszönhető. 1978-ban a kérdés úgy jelent meg, hogy a felmérésben résztvevőket arról kérdezték, mi a véleményük a két közösség paramilitáris szervezeteiről. A megkérdezett katolikusok majdnem fele gondolta úgy, hogy az IRA tagjai „hazafiak és idealisták”, és szinte majdnem ugyanennyi protestáns vélte úgy, hogy a lojalista paramilitáris szervezetek akciói jogosak.

A legutóbbi, 1998-as felmérésben feltett, az erőszak támogatására vonatkozó kérdés az egyes közösségek paramilitáris szervezetei iránt érzett szimpátiával foglalkozik.¹² A kérdés megfogalmazása lehetővé tette, hogy a megkérdezettek anélkül fejezzék ki szimpátiájukat, hogy ezzel nyíltan támogatsák az erő alkalmazását. A 8. táblázat adatai ismét azt mutatják, hogy mindkét közösség jelentős méretű kisebbsége támogatja saját paramilitáris csoportjait. A protestánsok összesen 31 százaléka fejez ki valamilyen szintű szimpátiát a lojalista paramilitáris csoportokkal, és hasonló számú katolikus érez szimpátiát a republikánus csoportokkal, összesen 28 százalék. Mindkét közösségen belül kb. minden 14 emberből egy fejez ki erős szimpátiát a saját oldalán álló paramilitáris csoportokkal. Bármilyen mércével mérve is, ez azt jelenti, hogy a társadalomban nagyon sok ember viseltetik megértően a terrorszervezetek

¹² 1978 és 1998 között a felmérések nem tartalmaztak az erőszak alkalmazásának támogatására vonatkozó kérdéseket. Több felmérés firtatta a menetelések jogosságát, de ezek nem feltehetőek meg a 7. és 9. táblázatban szereplő kérdésekkel.

8. táblázat. Az erőszak alkalmazásának társadalmi támogatása, 1998

	Százalék	
	Protestáns	Katolikus
<i>Lojalisták</i>		
Erős szimpátia	7	1
Enyhe szimpátia	24	20
Nincs szimpátia	69	79
Összesen	100	100
N	462	327
<i>Republikánusok</i>		
Erős szimpátia	0	7
Enyhe szimpátia	11	21
Nincs szimpátia	89	72
Összesen	100	100
N	465	326

Megjegyzés: A kérdés a következő volt: „Ha arra gondol, hogy bizonyos [lojalista/republikánus] csoportok miért alkalmaztak erőszakot s konfliktus során, együtt érez-e valamilyen mértékben az erőszakot kiváltó okokkal – még ha az erőszakot nem is támogatja?”

Forrás: Észak-Írországi népszavazási és választási felmérés, 1998.

módszereivel és céljaival. Ha ezeket az adatokat a teljes lakosságra vetítjük, akkor kb. 60 000 protestáns szimpatizál erősen a lojalista paramilitáris csoportokkal, és mintegy 40 000 katolikus érez ugyanígy a republikánus csoportokkal szemben.¹³

Mindkét táblázatban figyelemre méltó mintaként jelenik meg a másik fél paramilitáris szervezeteivel kapcsolatban kifejezett szimpátia. A 7. táblázatban a protestánsok 35 százaléka értett egyet azzal, hogy az IRA tagjai „hazafiak és idealisták”, és a katolikusok 25 százaléka azzal, hogy a lojalista csoportok akciói jogosak. Hasonlóan, a 8. táblázat szerint bár szinte egyetlen megkérdezett sem érzett „erős szimpátiát” a másik oldal paramilitáris csoportjaival szemben, mégis a katolikusok egyötöde fejezett ki „bizonyos fokú szimpátiát” a lojalista csoportokkal, és a protestánsok egytizede érzett „bizonyos fokú szimpátiát” a republikánus csoportokkal. Ez a minta még furcsább, ha figyelembe vesszük, hogy milyen véres küzdelem zajlik a két fő paramilitáris csoport között. A magyarázat vélhetően abban rejlik, hogy a konfliktust mindkét fél aktivistái háborúnak tekintik, saját magukat pedig igaz ügyért harcoló

¹³ A számítás 1 280 000 felnőttestet feltételez, melynek 57%-a protestáns, 43%-a katolikus (ez az 1991-es népszámlálása adatokon alapszik, ahol a 11 százaléknyi nem válaszoló a két közösség között a válaszolók arányában került felosztásra).

katonáknak; börtönbüntetésüket töltő tagjaikat mindkét fél hadifoglyoknak tekinti. Saját szerepüket a konfliktusban ezek a „katonák” és támogatóik az ellenfelek motívumainak elismerésével legitimálják (Bairner, 1996, 161.).

A fizikai erő alkalmazásának támogatását vizsgáló felmérések eredményeiből, noha az egyes felmérések közt több év telt el, mégis mindkét közösség esetében igen konzisztens – és megdöbbentő – kép bontakozik ki. Az eredmények azt mutatják, hogy bárhogyan is voltak megfogalmazva a kérdések, mindkét oldalon jelentős kisebbség támogatja a az erőszak politikai célok elérése érdekében való alkalmazását. Talán nincs is más fejlett ipari ország, ahol a lakosság ilyen nagy arányban elfogadná a paramilitáris tevékenységet. A jelenség okai között szerepel az ír történelem során végig jelenlevő bonyolult kapcsolat az alkotmányos és az alkotmányon kívüli politizálás között, valamint az a tény, hogy a republikánusok az erő alkalmazása révén vívták ki politikai függetlenségüket, ugyanúgy, ahogy az unionisták az új politikai megegyezésekből az erő fenyegetésével biztosították kimaradásukat. Mindkét közösség számára a mai paramilitáris csoportok tevékenysége felidézi történelmük ikonikus alakjait.¹⁴ Talán még helyénvalóbb azt mondani, hogy a Bajok egyik üzenete az, hogy a fizikai erő alkalmazása igenis hozhat politikai eredményeket, és erre bizony az alkotmányos kereteket betartó politikusok is rájöttek.

A politikai célú erőszak következményei

A politikai célú erőszak sokféleképpen érinti azt a társadalmat, amelyben megjelenik. Nagy hatása van az emberek mindennapi életére, testi sérülésekkel, esetleg halállal fenyegetve őket, rokonaikat, barátait; kárt okozhat tulajdonukban, fenyegetheti állásukat, megélhetésüket; és megváltoztathatja az emberek politikai nézeteit és viselkedését. Mindenekelőtt azonban feltételezhetjük, hogy az erőszak további erőszakot szül egy folytonos ördögi körben mozogva; aki szelet vet, vihart, azaz erőszakot arat, vagy ahogy a sárkányfogak legendája tartja, az elvetett sárkányfogak újra és újra katonákat, azaz erőszakot szülnek. Számos paramilitáris aktivista elmondása szerint az erőszak megtapasztalása fontos szerepet játszott abbéli döntésében, hogy maga is fegyvert ragadjon. A Gerry Adams, a Sinn Féin vezetője például arra az incidensre

¹⁴ Ahogy egy katolikus megjegyezte: „Egyrészt, tényleg éles helyzetben, az ember elítéli, amit csinálnak – de a dalok és indulók lehetővé teszik, hogy bizonyos tevékenységeikben érzelmi alapon részt vegyen az ember. Gondolom ez a lázadó dalok célja: részei az ember örökségének, olyan érzelmi kettősséget hordoznak, ami révén az ember mégiscsak részt tud venni...” (idézi O’Connor, 1993, 106.).

vezeti vissza csatlakozását a republikánus mozgalomhoz, amikor az 1964-es általános választások megelőző kampány során az RUC megpróbálta megakadályozni az ír trikolór kitűzését a Sinn Fein nyugat-belfasti irodájának falára. Elmondása szerint ez az élmény értette meg vele, hogy „Írország északi része olyan állam, amely a politikai ellenzék erőszakos elnyomására épül” (Adams, 1996, 51.). Hasonló élményeket említettek a lojalista csoportok tagjai is (Lásd Crawford, 1999; Taylor, 1999).

Az erőszak maga után vonja a demokratikus politikai intézmények működésének zavarát. Bár Észak-Írország 1921 és 1972 között formálisan fenntartotta demokratikus intézményrendszerét, a tartomány mégsem működött hagyományos értelemben vett, versenyen alapuló demokráciaként, hiszen nem fordulhatott elő, hogy a protestáns és unionista többség valaha is elveszítse, vagy a katolikus és nacionalista ellenzék valaha is megnyerjen egy választást. Egy hegemónikus államról volt tehát szó, ahol a vallás és a politika összefonódását a mindig jelenlévő erőszak fenyegetése tartotta fenn (O’Leary és Arthur, 1990). A közvetlen irányítás 1972-es bevezetése még ezt a részleges helyi önirányítást is megvonta a tartománytól. Ez alól csupán az 1973-as Nemzetgyűlés, az 1975-ös Alkotmányozó Konvent és az 1982-es Nemzetgyűlés voltak részleges és rövid életű kivételek, ezeket azonban a politikai célú erőszak széleskörű fellángolása juttatta zátonyra, így nem valósulhatott meg céljuk, a hatalom újbóli helyi szintre delegálása. Az a tény, hogy az IRA leszerelési kötelezettségvállalásának halogatása jelenleg az észak-ír kormányzat jövőjét veszélyezteti, jól mutatja, hogy az erőszakszervezetek milyen mértékben képesek akadályozni a demokratikus intézményrendszer működését még akkor is, amikor egyébként betartják a meghirdetett tüzszünetet.

A paramilitáris szervezetek fegyverzetének leszerelése körül kialakult vita jól mutatja a politikai célú erőszak alkalmazásának bizonytalan megítélését. A kérdés az 1994. augusztusában ill. októberében meghirdetett IRA ill. lojalista tüzszünet után került előtérbe. Az alkotmányos politizálás képviselői szerint a tüzszünet mindaddig nem tekinthető végleges rendezésnek, amíg a paramilitáris csoportok be nem szolgáltatják fegyvereiket. A brit kormány álláspontja az volt, hogy a fegyvereket még a tárgyalások folytatása előtt be kell szolgáltatni; a republikánusok szerint viszont leszerelés csak a végleges rendezés után képzelhető el. A független nemzetközi leszerelési bizottság 1996 januárjában George Mitchell amerikai szenátor elnökelete alatt azt a döntést hozta, hogy míg az összes félnek el kell köteleznie magát a demokratikus alapelvek és a teljes leszerelés mellett, addig a gyakorlati leszerelés csupán a megállapodás aláírása után kezdődne meg

(Mitchell, 1999). A brit kormány nem fogadta el ezt a javaslatot, és a leszerelés alternatívájaként választásokat hirdetett.

A Nagypénteki Egyezmény nem fogalmaz egyértelműen a leszerelést illetően. Arra kötelezi aláíróit, hogy „vessék latba minden befolyásukat annak érdekében, hogy a paramilitáris szervezetek birtokában lévő összes fegyver leszerelésre kerüljön az egyezmény népszavazások általi jóváhagyását követő két éven belül, a teljes rendezés végrehajtásának keretén belül”. A republikánusok mindezt elérendő célnak tekintették; mihelyt a Sinn Fein-t is magában foglaló demokratikus intézmények létrejönnek és elfogadásra kerülnek, megkezdődne a fegyverek fokozatos leszerelése (Ruane és Todd, 1999, 25.). Az unionisták ezzel szemben alapvető feltételnek tekintették, hogy a leszerelés még a kormány megalakulása előtt megkezdődjön, és hogy ez a folyamat előrehaladt állapotba kerüljön 2000 májusára, a Nagypénteki Egyezményben rögzítettek értelmében. Sok unionista becsületbeli kérdésnek tekintette, hogy nem vehetnek részt olyan kormányban, amelyben fegyveres erővel rendelkező szervezet is helyet kap.

A kérdésben a Nagypénteki Egyezmény George Mitchell-féle felülvizsgálata idején, 1999. szeptembere és novembere között került kenyértörésre sor. Kiterjedt és alapos megbeszéléseket követően Mitchell arra a következtetésre jutott, hogy „megvan az alapja a hatalom helyi szintre delegálásának, az intézmények kiépítésének és a leszerelés mielőbbi végrehajtásának (*The Times*, 1999. november 19.). Mitchell gyakorlatilag azzal érvelt, hogy a két folyamatnak párhuzamosan kell zajlania. Ez nagy dilemma elé állította az UUP-t (Ulster Unionist Party): ragaszkodjanak eddigi politikájukhoz, mely szerint leszerelés nélkül nem vesznek részt a tárgyalásokban, ezzel zátonyra futtatva az Egyezményt, vagy vegyenek részt a tárgyalásokban és közben várják az IRA leszerelését az Egyezmény értelmében? 1999. november 27-én a párt küldöttgyűlése 480 igen szavazattal 349 ellenében úgy határozott, hogy David Trimble, a párt vezetőjének ajánlását követve az utóbbi lehetőséget választja. Trimble azzal állított sokakat maga mellé, hogy aláírt egy előre-dátumozott lemondólevelet, mely megszüntette volna pozícióját a létrejövő új kormányban abban az esetben, ha 2000 februárjáig a leszerelés nem kezdődött volna meg. A kormány 1999. december 2-án megalakult ugyan, de csak a UUP azon világos feltételével, hogy az egyből megbukik, amennyiben a leszerelés nem kezdődik meg azonnal.

A közmondás szellemében mi is azt feltételeztük, hogy a politikai célú erőszaknak való kitettség az erőszak további támogatását erősíti, amely a paramilitáris szervezetek támogatásában fejeződik ki. Feltételeztük továbbá,

9. táblázat. A paramilitáris fegyverek leszerelésének támogatottsága, 1998

Százalék	Protestáns	Katolikus
Erősen támogatja	62	34
Támogatja	33	54
Sem nem támogatja, sem nem ellenzi	3	7
Ellenzi	2	5
Erősen ellenzi	0,3	1
Összesen	100	100
N	472	324

Megjegyzés: A kérdés a következő volt: „Most a Nagypénteki Egyezményben foglalt néhány javaslatról szeretném kérdezni Önt. Mi a véleménye a... paramilitáris fegyverek leszereléséről?”

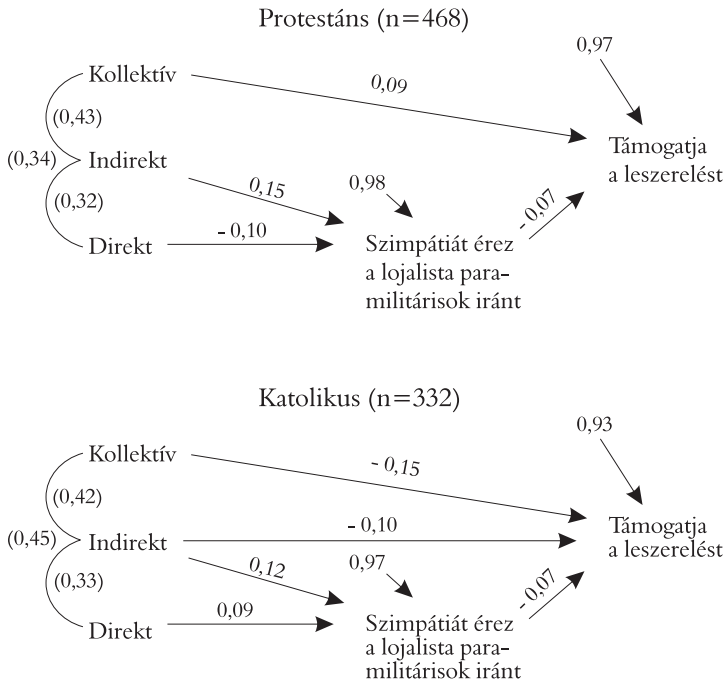
Forrás: Észak-Írországi népszavazási és választási felmérés, 1998.

hogy az erőszak szorosan összefonódik a társadalomban a fegyverek leszerelésével kapcsolatosan kialakult nézetekkel. Amikor az ezzel a kérdéssel kapcsolatos nézeteikről kérdezték őket, mindkét közösség túlnyomó többségben támogatta a leszerelést, mint a Nagypénteki Egyezmény egyik legfontosabb összetevőjét: a protestánsok 95 százalékban, a katolikusok pedig 87 százalékban (9. táblázat). Az adatok azonban azt is elárulják, hogy a protestánsok között kétszer annyian támogatják erősen a leszerelést, mint a katolikusok között, amely jelzi a protestánsok mélyebb elkötelezettségét ebben a kérdésben. Ezzel szemben csupán a protestánsok 2, a katolikusok 6 százaléka ellenezte a leszerelést. Sőt, az Egyezmény nyolc főbb javaslata közül a leszerelés kapta a legerősebb társadalmi támogatást.¹⁵

A többváltozós értékelés, melyben az erőszaknak való kitettség alapján próbáltuk meg előre jelezni a paramilitáris csoportok iránti szimpátiát, majd az általuk birtokolt fegyverek leszerelésének igényét, igazolta feltevéseinket (3. ábra). A politikai célú erőszaknak való kitettség mindkét közösségen belül hatással van a paramilitáris szervezetek iránt érzett szimpátiára és a fegyverek leszerelésének igényére, de fontos különbségek is tapasztalhatók. Az erőszak közvetett megtapasztalása, vagy ha valaki olyan embert ismer, aki

¹⁵ A javaslatok támogatásának sorrendje a következőképpen alakult (zárójelben a támogatók aránya): leszerelés (92%); annak garantálása, hogy Észak-Írország az Egyesült Királyság része marad mindaddig, míg az emberek többsége úgy kívánja (89%); az Észak-Ír Parlament felállítása (87%); annak követelménye, hogy az új kormány hatalommegosztáson alapuljon (77%); az Ír Köztársaság mondjon le Észak-Írországra vonatkozó alkotmányban rögzített követeléséről (69%); északi-déli testületek felállítása (67%); egy az RUC jövőjét vizsgáló bizottság felállítása (54%); a bebörtönzöttek idő előtti szabadon bocsátása (19%).

3. ábra. Az erőszaknak való kitettség, a paramilitáris tevékenység és a leszerelés, 1998

Megjegyzés: OLS regresszió modellek, melyek a standard regressziós együtthatókat mutatják. A zárójelben lévő értékek a korrelációs együtthatók. Minden irány figyelembe veszi az életkort, nemet, képzettséget és munkavállalói státuszt, és statisztikailag szignifikánsak $p < 0,10$ mellett.

Forrás: Észak-Írországi népszavazási és választási felmérés, 1998.

megsebesült vagy meghalt a konfliktus során, ez a két dimenzió mindkét közösségben növeli a szimpátiát a paramilitáris csoportok iránt. Ezzel szemben az erőszak közvetlen, személyes megtapasztalása a protestánsok körében csökkenti a lojalista csoportok iránt érzett szimpátiát, de a katolikusok körében növeli a republikánus csoportok támogatását. Ennek lehetséges oka a paramilitáris szervezetek eltérő szerepe a két közösségben. Az elszenvedett erőszak megtorlását a protestánsok nagyrészt inkább a biztonsági erőktől várják és kapják meg. A katolikusok azonban, egyrészt mivel az IRA a „közösség védelmezője” szerepben lép fel, másrészt a biztonsági erők irányában érzett

ellenszenv miatt inkább a republikánus paramilitáris szervezetektől várja a megtorlást (Brewer, 1999).

Az erőszaknak való kitettség és a paramilitáris csoportok támogatása előrejelzésünknek megfelelően a fegyverek leszerelésének igényét is befolyásolja. A paramilitáris csoportok iránti szimpátia mindkét közösségen belül a leszerelés gyengébb támogatását eredményezi. Világosan kitűnik, hogy a paramilitáris csoportokkal szimpatizálók úgy gondolják, hogy ezeknek a csoportoknak meg kell tartaniuk a fegyvereiket és a fizikai erőt képviselő szerepüket; ez a kapcsolat különösen erős a katolikusok körében. Az erőszak kollektív formáinak való kitettség – például robbantásos merényletek vagy zavargások személyes megtapasztalása – szintén hatással van a leszerelésről alkotott nézetekre, de ezúttal is eltérőképpen a két közösségen belül. Az ilyen típusú kitettség a protestánsok körében a leszerelés támogatottságát növeli, a katolikusok körében azonban csökkent. Ezek a különbségek újfent a biztonsági erőknél a két közösségen belül játszott eltérő szerepét jelzik, hiszen az erőszaknak való kollektív kitettség révén az egyének kapcsolatba kerülhetnek a biztonsági erővel, és megerősödhetnek a róluk korábban kialakult nézeteik. A katolikusok számára a biztonsági erővel való kapcsolat inkább negatív. Az erőszak közvetett megtapasztalása szintén gyengíti a leszerelés támogatását, de csak a katolikusok körében.

Következtetések

Az észak-ír probléma a huszadik század egyik legnehezebben kezelhető politikai konfliktusának bizonyult. Az okok értelmezéséről, és a lehetséges megoldásokról is megoszlott és megoszlik a tudósok véleménye – a jelenséget McGarry és O’Leary (1995, 355.) „a konfliktussal kapcsolatos konfliktus”-ként aposztrofálta. Mostanra azonban kialakult egyfajta óvatos egyetértés abban, hogy valójában a két vallási közösség közötti belső konfliktusról van szó, és hogy a külső hatások – mint például a brit és ír kormányok szerepe – viszonylag csekély hatással vannak annak pályájára. A konfliktust egy sor társadalmi jelenség és folyamat segít fenntartani, például a családstruktúra, az oktatási rendszer vagy a társadalmi érintkezések rendszere, amelyek mind megerősítik a két közösségre jellemző sajátos értékeket és beállítódásokat. Ezek az értékek és beállítódások nemzedékről nemzedékre öröklődnek, ezért a fiatalok azok, akiknek politikai beállítódásait leginkább befolyásolja az, hogy erőszakkal telített környezetben és társadalmi zavarok közepette nőnek fel (Hayes és McAllister, 1999).

Ezen értelmezések folyamatosan figyelmen kívül hagyták a konfliktus egyik aspektusát, mégpedig a politikai célú erőszak jelenségét. Az erőszakot a politikai megegyezés hiánya következményeként kezelték; feltételezték, hogy mihelyt az összes főbb szereplő részvételével létrejön a tartós rendezés, az erőszak is eltűnik. Ha minden fél (és különösen a republikánusok) elismerik, hogy az észak-ír állam legitim, akkor nem lesz szükség az ellene irányuló fegyveres küzdelem fenntartására (Todd, 1999, 66.). Ez az optimista forgatókönyv két tényezőt hagy figyelmen kívül. Egyrészt Észak-Írországból a politikai változások kivívásának két különböző hagyománya él: az egyik az alkotmányos, a másik az alkotmányon kívüli hagyomány, melyek közül ez utóbbit a két közösség közötti évszázados ellentétek, valamint 1972 óta a republikánus erőszak eredményezte komoly politikai nyereségek is táplálják. Mivel az alkotmányon kívüli módszerek politikai célú alkalmazása nem erkölcsi, hanem gyakorlati kérdés, így jövőbeni alkalmazásuk sem zárható ki. Másrészt, amint e dolgozat keretében megmutattuk, a politikai célú erőszaknak való kitettség gyakran további erőszakot eredményez, a paramilitáris csoportok irányában érzett szimpátián és a leszerelés nem eléggé intenzív támogatásán keresztül.

Ezt az ördögi kört valószínűleg csak egy hosszabb ideig tartó békés időszak törheti meg. Az Ír Köztársaság nemzetépítő példája azt jelzi, hogy a kizárólag parlamentáris hagyományra való áttérés egy évtized alatt bekövetkezhet, bár ez az adott esetben nem kis részben az IRA kegyetlen elnyomásának volt köszönhető minden kormányzat alatt. Észak-Írországból azonban, a politikai célú erőszaknak kitett és az általa érintett emberek nagy száma miatt a fizikai erő hagyományának elhalása valószínűleg ennél csak hosszabb idő alatt történik majd meg. A paramilitáris fegyverek leszerelése körül jelenleg kialakult patthelyzet is azt mutatja, hogy bár minden fél aláírta az általuk hosszú távú megoldásnak tartott egyezményt, a legtöbben (és különösen a republikánus paramilitáris csoportok) továbbra is fenn kívánják tartani katonai erejüket arra az esetre, ha a tárgyalások zátonyra futnának. Bárhová is fusson ki a most kialakult helyzet, mindenesetre jól látszik, hogy a paramilitáris csoportok látens támogatásával még jó ideig számolni kell Észak-Írországból.

Fordította: *Komlósi Péter*